

RESISTIR EPIDÈMIES AL CAMP I AL PRIORAT (SEGLES XIV-XVI).

Montserrat Flores Juanpere

Resistir epidèmies al Camp i al Priorat (segles XIV-XVI) és un estudi històric que en un centenar de pàgines analitza les fonts documentals municipals entre els segles XIV i XVI, sobretot de Reus i d'Ulldemolins però també d'altres indrets del Camp i la historiografia dels diferents municipis, amb l'objectiu de respondre una única pregunta: com responien les dones i homes d'aquestes viles, i les seves institucions municipals, quan arribava una epidèmia?

Epidèmies en el passat

En aquells segles, la documentació municipal traspua la constant preocupació per les onades de pesta (i d'altres epidèmies que sovint no distingeixen entre elles), amb un anar i venir periòdic de notícies sobre brots de contagi en poblacions més o menys properes. I, davant l'amenaça, quines mesures podien adoptar?

Les respostes les hem sistematitzat en tres grans eixos: aïllar la vila i ubicar-ne fora les persones malaltes, organitzar activitats religioses destinades a obtenir el favor de Déu i aturar l'epidèmia, i preveure una mínima atenció mèdica als malalts.

En el període en què centrem el nostre estudi —que desconeixia l'existència dels virus i bacteries—, el primer objectiu era intentar que el contagi no entrés als països i les poblacions. Es concretava, doncs, en una mesura que fins fa poques setmanes ens hauria semblat quasi infantil, com era tancar físicament les viles i ciutats impedit la circulació de persones i mercaderies. Naturalment, això generava un seguit de necessitats organitzatives i d'alteracions notables de l'economia, de la vida quotidiana i de la mentalitat. El tancament es concretava en la muralla o mur que (sobretot a partir del segle XIV) envoltava la major part de poblacions, i en els portals que esdevenien els únics punts febles per on podien entrar i sortir les persones i mercaderies. El llibre aprofundeix en el funcionament dels portals de les muralles, amb abundants notícies sobre la manera com es vigilaven i els criteris pels quals es deixava entrar o no determinades persones en cada moment (segons el lloc d'on vinguessin, segons el seu aspecte físic, segons el context econòmic...).

La segona instància a la qual acudien davant l'epidèmia era la divinitat. La causalitat sagrada que atribuïen a la malaltia hi obligava. Tot un plegat d'advocacions, manifestacions litúrgiques, festes i edificis religiosos dels segles posteriors tenen el seu origen aquí.

Malgrat tot, les mesures de caràcter mèdic existien. Les notícies locals il·lustren el rol tan peculiar que exercien els metges i les necessitats específiques dels fossars.

Tot plegat ens permet il·lustrar a nivell local les teories de caràcter general sobre profilaxi, ordre públic i creences relacionades amb la pesta, i aportar algunes noves reflexions. A més, podem observar que no sempre les diferents estratègies eren convergents, sinó que algunes s'interferien mútuament: per exemple, professons de pregàries i tancament de viles.

Observem també diferències temporals en la detecció, les quarantenes i els recursos devocionals, i diferències geogràfiques entre l'interior i la costa, o bé en funció de la configuració orogràfica de les viles —molts o pocs racons naturals habilitables com a apartaments.

I advertim la interrelació de la pesta amb altres fenòmens socials —xenofòbia—, econòmics —estacionalitat laboral agrícola, vitalitat de les fires— i de mentalitat —causalitat teològica.

Del passat al present

Aquest no és un llibre sobre la malaltia des de d'un punt de vista mèdic: hi apareixen moltes epidèmies entre 1348 i 1592, però sense voluntat de fer un llistat complet ni tampoc un balanç de víctimes. És un llibre sobre la malaltia com a fenomen social. No expliquem com eren les malalties sinó com la vivien les persones de les nostres viles. Per això és un llibre que vol provocar l'empatia amb aquelles persones que van viure coses semblants a naltros en els llocs on naltros vivim (i, com veurem, en alguns casos molt a prop).

Al llarg del treball hem pogut percebre notables paral·lelismes amb l'actualitat, que ens permeten entendre millor les circumstàncies passades i ens ajuden a jutjar les reaccions amb menys estranyesa. Si en segles passats ordenaven tancar les portes de la vila perquè ningú entrés portant la pesta, el 2020 s'ha confinat part d'una comarca, la Conca d'Òdena, per impedir que el focus de malaltia que s'hi havia desencadenat pogués intensificar els contagis al seu voltant.

Si en època medieval persones de les classes privilegiades fugien de la pesta a les seves ciutats i viles natal, aprofitant les seves possibilitats i probablement contribuint a escampar el contagi, el 2020 famílies amb segones residències s'hi han traslladat a passar el confinament, escampant el risc i afegint càrrega al sistema sanitari de comarques que no estaven preparades per atendre els estiuejants.

Si ens podia estranyar que en època medieval i moderna els malalts fossin aïllats en un espai sense la companyia dels seus familiars, el 2020 hem vist la mateixa situació a les UCIs dels hospitals, per garantir que ningú més de la família pogués desenvolupar la malaltia.

Si el 1590 la Selva creava un document acreditatiu de bona salut per als pagesos i traginers que havien de sortir de la vila, el 2020 es parla d'aplicacions mòbils que permetrien llibertat de moviments a la persona mentre es rastregen els seus moviments i contactes.

Si el 1515 Reus va enviar els pobres a una cabana fora de la vila, en el present en molts llocs del país hi ha persones que treballen al camp sense un allotjament digne.

Si el 1348 els jueus eren objecte de les suspicàcies, rumors i ires de la població com a pressumptes provocadors de la pesta, el 2020 s'han produït alguns episodis de xenofòbia sanitària, afortunadament esvaïts de seguida, contra les comunitats xineses que viuen en diferents països d'Occident. I, en altres llocs, s'han produït salvatges atacs contra animals domèstics, sobre els quals corria el rumor que encomanaven el virus.

Si el 1592 els fossers d'Ulldemolins tenien por de contraure la pesta si enterraven les víctimes, actualment l'aprovisionament d'equips de protecció personal adients és la principal preocupació dels professionals sanitaris, assistencials i funeraris, entre molts altres.

No podem caure en el presentisme: no seria raonable pensar que estem com fa 500 anys. Les nostres condicions de vida han canviat, l'esperança i qualitat de vida han millorat moltíssim, i la ciència ha avançat. Però les bases de la nostra biologia són les mateixes, i encara som vulnerables davant d'una malaltia molt encomanadissa o molt greu. Les bases del nostre comportament col·lectiu també mantenen una continuïtat amb el passat i cal que ens avancem a possibles reaccions irracionals, fanàtiques o xenòfobes a la recerca de caps de turc, o a la tendència a apartar les persones amb pitjors condicions socials i econòmiques.

Al capdavant, l'estudi vol contribuir a conèixer el passat, convidar a il·lustrar el present, i ajudar a canviar decisions i actituds que influeixin en el futur. Seguim fil per randa, doncs, la concepció del mestre Josep Fontana sobre quina era la funció dels historiadors a la societat.

En darrer terme: decidim què deixarem a la posteritat com a memòria del que ens està passant. Això, els arxius ja ho estan treballant, fomentant que no quedin només les decisions municipals, sinó també testimonis personals de persones de diferents perfils. Gràcies a campanyes com #arxivemlacovid que impulsen diferents arxius del territori, la memòria futura de les epidèmies del present serà més completa, diversa i viscuda.